

Tetraneura nigriabdominalis (Hemiptera: Aphididae), een voor Nederland nieuwe galverwekkende luis op iep

In april-mei 2019 vond ik zware aantastingen van de galverwekkende luis *Tetraneura* (*Tetraneurella*) *nigriabdominalis* (Sasaki), op gladde iep *Ulmus minor* in de Dordogne, Frankrijk (figuur 1-2). Tot voor kort was dit een Zuid-Europese soort, maar de laatste jaren breidt het areaal zich uit naar het noorden. Eveneens in mei 2019 vond ik voor het eerst gallen van deze soort in Nederland, in Loenen en Lieren (beide Gelderland) en Zwolle (Overijssel). In hetzelfde jaar kwamen op de site Waarneming.nl ook meldingen uit Limburg, Noord-Brabant, Utrecht en Noord-Holland (Uithoorn).

Tetraneura nigriabdominalis is een soort met waardplantwisseling. Primaire waardplanten, waarop bladgallen worden gemaakt, zijn iepen *Ulmus*. Secundaire waardplanten, waarbij de luizen op de wortels leven, zijn grassen. Op iepen komen de gallen voor op de bovenzijde van het blad. Volgens de website van Blackman & Eastop (2019) zijn ze gesteeld, harig, langwerpig, spoel- of beursvormig, 15-40 mm hoog en hebben ze meestal een puntige top. De kleur van de volwassen gal is volgens hen meestal groen en rozerood.

Behalve gallen die voldoen aan deze algemene beschrijving, vond ik veel variaties. De steel is soms niet meer te onderscheiden, de top kan één of meerdere uitstulpingen hebben, en soms hebben gallen lengterichels of zijn ze getoerd of gekronkeld (figuur 3). De witte beharing varieert sterk in dichtheid en lengte (van zeer kort tot lang en warrig).

Groene gallen komen voornamelijk voor in de schaduw, bij hogere lichtintensiteit worden ze roodkleurig. Het vergalde blad rond de gal is gezwollen en geel, soms overgaand in rood tot roodbruin. De vergalling kan zich uitbreiden over het blad en de bladsteel. Vergald blad is aan de onderzijde vaak wit behaard (figuur 1 & 3). De luizen in de gallen die ik opende zijn circa 2 mm groot. In groene gallen zijn ze vuilwit, in rode gallen roodbruin. Kop, antennen en poten zijn zwart.

Gallen van *T. nigriabdominalis* en de iep-grasluizen *Tetraneura* (*Tetraneura*) *ulmi* (Linnaeus) kunnen samen op een blad voorkomen (figuur 3). Beide gallen zijn gesteeld, maar bij *T. ulmi* is de gal hard, boonvormig, afgerond van vorm, onbehaard, glad en glanzend. Bij *T. nigriabdominalis* is de galwand dun en vrij slap. In mei-juli splijt de gal aan de zijkant open en migreren gevleugelde luizen naar de wortels van grassen. In Europa onder andere naar de economisch belangrijke gewassen tarwe en maïs. Modic et al. (2012) meldden het voorkomen in Slovenië op wortels van maïs en sorghum, zonder significante schade. De ongevleugelde luizen op de wortels van grassen zijn plomp, ca. 2 mm groot en groen- tot bruinachtig wit. In het volgende voorjaar gaan gevleugelde luizen terug naar iepen (Blackman & Eastop 2019).

Tetraneura nigriabdominalis komt voor in Afrika, Azië (als plaag op rijst), Noord-Amerika en, tot voor kort, het zuiden en zuidoosten van Europa. PESI (2019) vermeldt nog als noordgrens Frankrijk, Italië,

Tsjechië en het Verenigd Koninkrijk. Door verhoging van de gemiddelde jaartemperatuur hebben meerdere galverwekkende soorten hun areaal naar het noorden kunnen uitbreiden (Grosscurt 1976). Dit blijkt ook het geval te zijn met *T. nigriabdominalis*. In 2016 is de soort voor het eerst waargenomen in Polen (Walczak et al. 2017). In 2019 zijn België (Van Steen-

2. Dieprood gekleurde gallen van *Tetraneura nigriabdominalis* op als heining gesnoeide iep *Ulmus minor*. Saint-Cyprien, Dordogne, Frankrijk, 4.v.2019. Foto: Arnold Grosscurt
2. Intensely red-coloured galls of *Tetraneura nigriabdominalis* on pruned elm *Ulmus minor*. Saint-Cyprien, Dordogne, France, 4.v.2019.

1. Blad van *Ulmus minor*, volledig bedekt met groene gallen van *Tetraneura nigriabdominalis*. Saint-Cyprien, Dordogne, Frankrijk, 7.v.2019. Foto: Arnold Grosscurt
1. Leaf of *Ulmus minor*, fully covered by green galls of *Tetraneura nigriabdominalis*. Saint-Cyprien, Dordogne, France, 7.v.2019.

3. Op de voorgrond, vijf gallen van *Tetraneura nigriabdominalis* op *Ulmus*, waarvan vier langwerpig en puntig, middenachter getoerd, rechts met evenwijdige groeven. Onderzijde blad met witte beharing. Op de achtergrond vijf donkergroene, gladde gallen van *Tetraneura ulmi*. Loenen (Gelderland), 22.v.2019. Foto: Arnold Grosscurt
3. In front, five galls of *Tetraneura nigriabdominalis* on *Ulmus*, of which four elongated and pointed, in the centre-back twisted, on the right with parallel furrows. Underside leaf with white hairs. In the background five dark green, smooth galls of *Tetraneura ulmi*. Loenen (province of Gelderland), 22.v.2019.

winkel op de site van Ellis 2019) en Nederland bereikt, met Zwolle als de meest noordelijke vindplaats.

Graag wil ik Willem Ellis bedanken voor commentaar op het manuscript.

Referenties

Blackman RL & Eastop VF. Aphids on the world's plants: an online identification and information guide. Beschikbaar op: www.aphidsonworldsplants.info [geraadpleegd 28 november 2019].

Ellis WN 2019. Plantparasieten van Europa, bladmineerders, gallen en schimmels. Beschikbaar op: <https://bladmineerders.nl> [geraadpleegd 28 november 2019].

Grosscurt AC 2017. Plantengallen. KNNV Uitgeverij.

Modic Š, Razinger J & Urek G 2012. *Tetraneura (Tetraneurella) nigriabdominalis* (Sasaki), gall-forming aphid found on maize roots in Slovenia. *Acta Entomologica Slovenica* 20: 147-152.

PESI 2019. Pan-European species directories infrastructure. Beschikbaar op: www.eu-nomen.eu [geraadpleegd 16 december 2019].

Walczak U, Borowiak-Sobkowiak B & Wilkaniec B 2017. *Tetraneura (Tetraneurella) nigriabdominalis* (Hemiptera: Aphidoidea) - a species extending its range in Europe, and morphological comparison with *Tetraneura (Tetraneura) ulmi* *Entomologica Fennica* 28: 21-26.

A.C. (Arnold) Grosscurt
Dronten
arnold.grosscurt@gmail.com

Summary

Tetraneura nigriabdominalis (Hemiptera: Aphididae), a gall-forming aphid on elm new for the Netherlands

Tetraneura (Tetraneurella) nigriabdominalis (Sasaki) is a gall-forming aphid species on the leaves of elms. It has a worldwide distribution. Until recently, its European distribution was limited to southeastern and southern countries, and the UK. In 2019, the species was first recorded in six provinces in the Netherlands, with the city of Zwolle (province of Overijssel) as the most northern location.

Uitgelezen

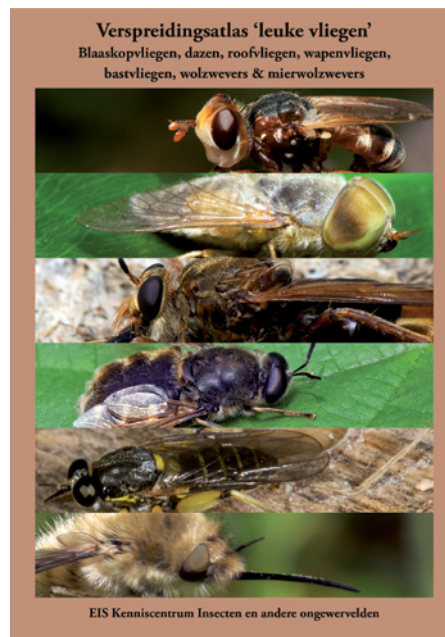
John Smit, Elias de Bree, Reinoud van den Broek, Menno Reemer, Mark van Veen & Theo Zeegers 2019

Verspreidingsatlas 'leuke vliegen'. Blaaskopvliegen, dazen, roofvliegen, wapenvliegen, bastvliegen, wolzwevers & mierwolzwevers (Diptera: Conopidae, Tabanidae, Asilidae, Stratiomyidae, Xylomyidae, Bombyliidae & Mythicomyiidae)

EIS Kenniscentrum Insecten en andere ongewervelden. 180 pp. ISBN 978-90-76261-17-1. € 15,-

Veengifogdaas, hoornaarroofvlieg, stipblaaskaakje, grote stekelwapenvlieg en dan ook nog een wolzwever met de naam *Anthrax anthrax*. Je moet maar durven om deze soorten onder de noemer van 'leuke vliegen' te schuiven! Toch is dat gebeurd in een nieuwe publicatie waar de recente informatie over de verspreiding van blaaskopvliegen, dazen, roofvliegen, wapenvliegen, bastvliegen, wolzwevers en mierwolzwevers is vastgelegd. En laat ik nu goed begrijpen dat dit 'leuke vliegen' zijn, want sinds Volkert van der Goot mij (en vermoedelijk ook alle auteurs van de atlas) meer dan dertig jaar geleden heeft aangestoken met zijn vliegenmanie, heb ik ook een zwak voor deze vliegenfamilies.

Het leuke vliegen-project was een initiatief van EIS en is in samenwerking met Waarneming.nl uitgevoerd. De verspreidingsbeelden in het boekje zijn gebaseerd op een indrukwekkende ruim 100.000 waarnemingen. Dat komt voor een groot deel omdat het invoeren en delen van waarnemingen sinds 2005 een stuk gemakkelijker is geworden door Waarneming.nl. Deze waarnemingen zijn gevalideerd, dat wil zeggen dat ze zijn ondersteund door foto's en vervolgens

door deskundigen zijn beoordeeld en gecontroleerd.

Dus het is heerlijk bladeren door de verspreidingskaartjes van deze bijna 200 soorten. Natuurlijk, met een paar muisklikken op de computer zijn we in staat om vergelijkbare kaartjes via hetzelfde Waarneming.nl tevoorschijn te toveren. Maar het hemelse genoegen van een fysiek boek in de hand, de geur van bladzijden, de inkt op het papier, het ruisen van de bladzijden als ze omgeslagen worden is altijd te prefereren boven een oplichtend scherm. En dit boekje heeft gewoon meerwaarde voor iedereen die zich met deze vliegen bezig houdt. Het is een genot om het complete overzicht weer even langs te zien komen. De kaartjes laten de verspreiding voor en na 2000 zien. Per soort is ook een vliegtijd-diagram opgenomen en een korte toelichtende tekst. Het boekje is verder niet geïllustreerd, afgezien van zes kleurenfoto's op de

voorkant. Persoonlijk merk ik dat ik wat twijfel heb bij het prominente gebruik van Nederlandse namen bij deze vliegenfamilies. Ik ben in zijn algemeenheid zeker geen tegenstander van Nederlandse namen, maar het bevordert niet altijd de communicatie tussen liefhebbers. Dat komt omdat een deel van de waarnemers de Nederlandse namen adopteert, en een ander deel juist de wetenschappelijke namen gebruikt. Bovendien leidt een consistente systematiek van Nederlandse namen soms tot echte tongbrekers zoals zwartvlerkstekelwapenvlieg.

De auteurs hebben een zinnige poging gedaan om kwantitatief onderbouwde trends te geven. En dat geeft interessante informatie over de veranderingen in de fauna in de afgelopen decennia. Een aantal soorten leuke vliegen is zich spectaculair aan het uitbreiden in Nederland. De gewone wolzwever *Bombylius major* stoot via de IJssel snel door in noordelijke richting, de stekelpootroofvlieg *Machimus arthriticus* heeft in korte tijd vrijwel geheel Nederland gekoloniseerd en we hebben een paar mooie nieuwkomers onder de blaaskopvliegen van het geslacht *Leopoldius*. Een bijzonder verhaal vind ik de muurrouwzwever *Anthrax anthrax*. Deze prachtig fluweelzwarte wolzwever met bijna iriserend witte vlekjes op het achterlijf en deels donker gekleurde vleugels gaat snel vooruit in Nederland. Ik heb hem zelf al zien rond fladderen (want dat doen ze) op het schoolplein, mijn achtertuin, hoog tegen de muur van een flat en op een camping. Kortom: ze zitten overal waar mensen zijn, en... bijenhôtels! Deze wolzwevers zijn namelijk parasitoïden van metselbijtjes en de auteurs leggen een verband tussen het succes (of in de ogen van de auteurs: 'wildgroei') van bijenhôtels en de vooruitgang van deze mooie vlieg.

Maar deze medaille heeft ook een andere kant. De analyse toont namelijk